

Kr. Erslevs Tolkning af den saakaldte Constitutio Valdemariana

AF

KNUD FABRICIUS

I

»Constitutio Valdemariana« blev sidste gang genstand for en videnskabelig undersøgelse af *Kr. Erslev* i 1896¹, altså for 64 år siden, og der var da gået 48 år siden den forrige gang var blevet behandlet, i 1848 af *E. Chr. Werlauff*². Der synes altså at skulle gå ca. halvthundrede år imellem de lejligheder, da den gamle paragraf vækker videnskabens opmærksomhed. C. V. kan åbenbart ikke betegnes som et brændende problem. Når den her igen skal drøftes, er det dels, fordi den stadig er en historisk gåde af en vis betydning; dels, fordi de skiftende drøftelser har en ikke ringe metodisk interesse.

Lad mig først kortelig minde om det emne, som skal behandles. Originalen til »Constitutio Valdemariana« er gået tabt; vi kender den kun fra en erklæring, en »revers«, som den unge grev Christiern af Oldenburg 1448 udstedte til sin morbroder, Hertug Adolf af Sønderjylland, formodentlig da greven kom gennem dennes land på sin vej til at blive valgt til dansk-norsk konge under navn af Christiern I. Han udtaler i reversen, at der var blevet ham forelagt »besegelde breve ok olde scrifte unde handvestinge

Jeg takker professorerne *Aksel E. Christensen* og *Stig Juul* for værdifulde bidrag til spørgsmålets løsning; mag. art. *C. A. Christensen* for meddelelser fra de endnu uudgivne dele af *Diplomatarium Danicum* og Dr. phil. *Holger Friis-Johansen* for oplysninger fra den nye udgave af *Du Canges* leksikon over middelalderligt latin.

¹ Hist. Tidsskr., 6. rk. VI, 205—248.

² Antislesvigholst. Fragm. VII, 1—16.

van koningk Wolmar unde des rikes rade to Dennemarken», givne i året 1326, der bl. a. indeholdt følgende artikel:

Item ducatus Sunder-Jucie regno et corone Dacie non unicitur nee annectetur, ita quod unus sit dominus utriusque etc.

Den unge greve erklærede, at hvis han blev valgt til Danmarks konge, vilde han og hans livsarvinger overholde denne artikel for at bevare freden mellem Danmark, Slesvig og Holsten.

Det var en let sag for Kr. Erslev at bevise, at denne revers af Christiern I måtte være ægte; originalen er stadig bevaret i ridderskabets lade i Itzehoe, og da den blev offentliggjort 1797 af Jensen og Hegewisch i deres udgave af ridderskabets privilegier, erklærede udgiverne ikke blot, at *alle* dokumenterne forelå i originaler, men anbragte til yderligere vidnesbyrd efter Christierns revers et »L. S.«, d. v. s. »Locus Sigilli«. Også Werlauffs indvendinger mod erklæringens gyldighed afviste Erslev uden vanskelighed med den begrundelse, at Christiern I jo kun forpligtede sig selv og sine livsarvinger, men ikke bandt eller kunde binde sine efterfølgere på Danmarks trone, da han ikke havde arveret hertil. Når endelig reversen oplyser, at der blev forelagt grev Christiern »beseglede breve og gamle skrifter og håndfæstninger«, men der af alt dette brevstof kun citeres de få linjer, som udgør »Constitutio Valdemariana«, forklarer Erslev dette med, at Hertug Adolf ikke var i stand til at forelægge sin søstersøn den beseglede original til håndfæstningen, da denne som alle øvrige håndfæstninger opbevarede i Danmark. Han må derfor til bestyrkelse af sin kopis korrekthed have vedlagt bl. a. det beseglede lensbrev på Slesvig, som grev Gert havde modtaget i 1326, og hvorved håndfæstningens bestemmelse blev udført i praksis. Dette »har overfor Christiern afgivet Garantien for, at det virkelig forholdt sig rigtig(t) med denne Haandfæstningsartikel, der ikke kunde forevises i Original«. Jeg er mere tilbøjelig til at forklare ordene i reversen på en anden måde, simpelthen som et blomstrende ordgyderi, som ikke er sjældent i middelalderen, men kun dækker over een kendsgerning, nemlig »Constitutio Valdemariana«. Dog herom mere senere.

Større besvær fik Erslev med selve artiklen fra 1326. Der var ganske vist ikke noget i dens form, der stred imod, at den kunde være en håndfæstningsartikel; dens begyndelse med et »item« pegede endda herpå. Der var heller ikke noget i den politiske situation, som var i modstrid dermed; artiklens forbud mod, at den samme mand var »herre« i Danmark og Sønderjylland blev jo opfyldt, da den nye konges formynder, grev Gert, efter kongevalget fik brev på hertugdømmet som arveligt len. Også til dette punkt vil vi senere vende tilbage. Men Erslev var enig med sine forgængere — som han iøvrigt bekæmpede — i at det virkelig var besynderligt, at artiklen aldrig citeres i tiden mellem 1326 og 1448, skønt der i hvert fald ved een lejlighed havde været god grund til at benytte den, nemlig under de holstenske grevers proces mod Erik af Pommern om Sønderjylland. Heller ikke findes artiklen i den afskrift af Valdemar Eriksøns håndfæstning, hvorfra vi kender denne, og som er foretaget i Lund 1494. En tidligere forklaring herpå — af *Kofod-Ancher* — tilfredsstillede ham ikke. Derimod mente Erslev, at grunden til, at greverne ikke benyttede *Constitutio Valdemariana* under kejserprocessen 1424, simpelthen var, at *de ikke kendte den*, og at når den ikke findes i den bevarede håndfæstnings afskrift, måtte det skyldes, at bestemmelsen i originalen ved en påtegning var betegnet som ugyldig. Allerede Jydske krønike (på Valdemar Atterdags tid) betragtede Valdemar Eriksøn som en uretmæssig dansk konge, og følgelig hans håndfæstning som ugyldig; de følgende danske forfattere delte dens opfattelse, og det danske rigsråd var i d. 15. århundrede i hvert fald af den mening, at *Constitutio Valdemariana* var en uheldig og derfor landsskadelig bestemmelse.

Ved Christiern I.s valg 1460 til hertug af Slesvig og greve af Holsten var der af alle interesserede parter slået en streg over *Constitutio Valdemarianas* gyldighed, så at det var naturligt, at den lundensiske afskriver 1494 udelod den, da han tog sin genpart af håndfæstningen.

Som alternativet til denne forklaring af, at *Constitutio Valdemariana* er udelukket i håndfæstningskopien af 1494,

opstiller Erslev endelig den mulighed, at den skulde være en forfalskning. I så tilfælde måtte skylden for forfalskningen lægges på hertug Adolf, thi hvis den var ældre end hans tid, måtte den være blevet brugt af Holstenerne under kejserprocessen 1424. Men at tænke sig en sådan handling begået af hertug Adolf, »strider ganske imod, hvad vi ellers ved om hans Moral«. Ja, den vilde ikke alene være umoralsk, den vilde også være dum, thi han risikerede, at falskneriet straks blev opdaget, når grev Christiern kom til Danmark og fik lejlighed til at se Valdemar Eriksons håndfæstning i original. Desuden: Hvorledes skulde en falskner, »paa en hartad vidunderlig Maade«, paa »en Prik« kunnet træffe de gamle håndfæstningers ejendommelige stil, og hvorledes skulde hertugen selv »med en storartet Intuition« have forstået at skabe det løfte, som grev Gert altså ikke havde fremkaldt i 1326?¹ Erslev bliver helt varm i sit forsvar for hertug Adolf, når han ender sin afhandling med at hævde, at »en Paastand om Uægthed bliver en Beskyldning for Falsk imod en Mand, hvis hele Karakter og Intelligens udelukker Tanken derom«.

Jeg skal indskrænke mig til at spørge om, hvor meget vi kender til middelalderens personligheder i almindelighed, og hertug Adolf i særdeleshed. Nogle meget nødtørftige oplysninger om de vigtigste begivenheder i deres liv plejer at være alt, hvad der står til vor rådighed, og deres indre habitus og liv er ganske unddraget vor viden. Hertug Adolf danner i så henseende ingen undtagelse. Men i det hele taget finder jeg det betænkeligt, at lade en undersøgelse af *Constitutio Valdemariana* munde ud i spørgsmålet, om den er ægte eller uægte, når man dermed mener: Gyldig eller falsk. Findes der ikke en tredje mulighed: Ugyldig, uden at være falsk? Denne mulighed turde også fortjene en prøvelse.

Det er dernæst ingenlunde nogen given ting, at bestemmelsen virkelig henhører til Valdemar Eriksons *håndfæstning*. I Christiern (I)s revers 1448 hedder det jo, at der er forelagt ham

¹ Hertil kan dog bemærkes, at Erslev jo selv mener, at grev Gert de facto havde opnået en stilling i Sønderjylland, der svarer til *Constitutio Valdemarianas* krav, så at denne bestemmelse blev overflødig for ham.

»beseglede breve og gamle skrifter og håndfæstninger«, der bl. a. indeholdt den berømte artikel. Skønt Erslev (s. 205) rigtigt citerer flertalsformen håndfæstninger, erklærer han få sider senere (s. 212), at hermed kan »vist« kun menes kongens valghåndfæstning, og i det følgende opererer han alene med denne mulighed. Men »håndfæstning«, der er et nedertysk ord, har en langt videre betydning end »valghåndfæstning«. Dermed »forstodes«, siger *Poul Johs. Jørgensen*¹, »egentlig blot en skriftlig Forpligtelse, men dog særlig en Forpligtelse, indgået af Kongen med Hensyn til den Maade, hvorpaa han vilde udøve sin Regeringsmyndighed«. Jørgensen ender med at erklære, »hvad Sprogbrugen angaar, var den i højeste Grad vaklende... undertiden endog om sådanne (love), der ikke er formulerede som Løfter«.

I og for sig er der således ikke noget i vejen for, at Const. Vald. kan have haft sin plads i et særligt kongeløfte, og det havde vel endogså været naturligere, da valghåndfæstningerne jo indeholder de løfter, som blev givet rigets befolkning, og som et sådant kan man ikke betegne den famøse paragraf. Denne antagelse rummer oven i købet den fordel, at det så ikke bliver gådefuldt, at bestemmelsen ikke findes i afskriften fra 1494 af Valdemar Eriksons valghåndfæstning. Når Erslev og hans forgængere antog dette², var det dels p. g. a. dens koncise form, dels p. g. a. det »item«, hvormed den indledes. Et særligt løfte til grev Gert af den unge Valdemar og det danske rigsråd kan imidlertid godt have indeholdt flere bestemmelser end Const. Vald., og denne altså have haft en mere udvidet skikkelse i originalen. Der er således ingen tvingende grund til at opfatte C. V. som et led i Valdemar Eriksons valghåndfæstning.

Hvor sikker Erslev har følt sig på sin løsnings rigtighed, må stå hen. Men det kan ikke undgå at vække opmærksomhed, at han selv (s. 238) med overraskende beskedenhed udtaler: »Jeg har søgt at paavise, hvorledes dette (udeladelsen af ar-

¹ Dansk Retshistorie (1940), 64.

² Om end med en sagte tvivl (»vist«).

tiklen i afskriften 1494) kan forklares; andre vil maaske foretrække at vende tilbage til en ældre Tids Forklaring (d. v. s. Kofod-Anchers teori) eller kunne *paavise en ny*. Der er næppe nogen udsigt til, at nogen vil gribe til det første af disse alternativer, da Kofod-Anchers forklaring — der gik ud på, at Constitutio Valdemariana kunde have stået i en særlig jysk redaktion af valghåndfæstningen, men ikke i den skånske, hvorfra vor afskrift stammer; — da denne forklaring forlængst er gendrevet. Som vi har set, er det overhovedet sandsynligt, at den slet ikke har haft sin plads i denne håndfæstning. Mere fristende er det at forsøge en ny forklaring. Dette medfører dog en analyse af de i paragraffen optrædende statsretlige begreber. En sådan analyse er, mærkeligt nok, ikke hidtil foretaget af nogen forsker.

II

Der anvendes i vor artikel fem statsretlige begreber: »*unire*«, »*annectere*«, »*regnum*«, »*corona*« og »*dominus*«, af hvilke de fire første danner en sluttet helhed, medens »*dominus*« anvendes til nærmere at forklare de i den foregående sætning skildrede forhold. Af disse udtryk volder det ingen vanskelighed at bestemme de tre først nævnte. »*Unire*« betyder den fuldstændige forening, opgåen, indlemmelse; medens »*annectere*« betegner en løsere tilknytning til et større hele. Ganske vist gengiver Erslev (i Danmarks Riges Historie II, 258) *annectere* med »indlemme«¹ men Erik Arup (Danmarks Historie II, 77) oversætter med rette de to verber *unietur* vel *annectetur*: »forene eller knytte dertil«.

Heller ikke forståelsen af »*regnum*« kan medføre nogen tvivl. Det betegner det danske rige i dets gamle udstrækning fra Skagen til Ejderen og fra Blåvandshuk til Kalmarsund. Det omfatter altså også fyrstelenene, Sønderjylland og Nørre Halland, hvis indehavere medregnes til de danske stormænd og som så-

¹ Skyldes dette en moderne sprogbrug (se f. eks. Preussens annekktion af Hannover m. m. 1866)? I Salmonsens Leksikon I, 192, oversætter Erslev endog begge ordene *unire* og *annectere* under et med »forene«.

danne har sæde i rigsforsamlingerne. Særlige forhold viser sig dog i Nørre-Halland. Første gang, vi møder dette landskab, er 1283¹, da Erik Glipping *skoder* det til grev Jakob med alle rettigheder tilhørende »*corona regni*«, under henvisning til, at Valdemar Sejr i sin tid på tilsvarende måde havde *skodet* det til sin sønnesøn, grevens fader, Niels som erstatning for dennes tabte besiddelser i Schwerin. Grev Jakob bevidner da også i den følgende tid sammen med andre danske stormænd kongens breve, og han deltager i danehoffer. Men da han kommer i konflikt med regeringen og bliver udlagt som kongemorder, må han kaste sig i armene på den norske konge Håkon V. 1305 *tilskoder* han denne, hans efterfølgere samt »*det norske riges krone*« sit grevskab at besidde »til evig tid« (perpetuo)². Tre år senere sluttede imidlertid Erik Menved fred og forbund med kong Håkon og *forlenede* ham da med grevskabet på samme betingelser, som grev Jakob havde indehaft det; han skulde aflægge »homagium« (lensed) og gøre »servitium« (krigstjeneste) af det til den danske konge og »*corone regni nostri*«. Til gengæld gav den norske konge afkald på sine mødrene godser i Danmark »*nobis nec non coronæ nostræ*«³. Det var en selvfølge, at den norske konge ikke kunde have sæde på det danske dane-hof, som det havde været tilfældet med grev Jakob, og da Erik Menved 1310 ændrede denne forlening til som »*anelen*« at gælde de svenske hertuger Erik og Valdemar⁴, fik disse naturligvis heller ikke sæde på de danske rigsforsamlinger⁵.

¹ Dipl. Dan., 2. rk., III, nr. 76: $\frac{2}{9}$ 1283.

² Dipl. Dan., 2. rk. V, nr. 356. $\frac{8}{3}$ 1305.

³ Stds., 2. rk. VI, nr. 150, $\frac{29}{8}$ 1308.

⁴ Stds., nr. 280: $\frac{17}{7}$ 1310.

⁵ Det mærkelige forhold, at Valdemar Sejr, Erik Glipping og grev Jakob (sidstnævnte endnu 1305) *skoder* grevskabet Halland, hvilket kunde opfattes som fuldstændige ejendomsoverdragelser, medens det af de senere handlinger 1308 og 1310 fremgår, at det dog må have drejet sig om forleninger, kan måske forklares ved, at man på 1200-tallet, da tyske lensrets- og overdragelsesformer endnu ikke havde sejret i Norden, her har indpasset forleningerne i det nordiske system for afståelse af fast ejendom. (En anden opfattelse: *M. Mackeprang* i H. T., 6. rk. VI, 152 og 167).

Vi vender os herefter til en undersøgelse af ordet *corona*, der allerede er forekommet et par gange i det foregående.

At dette ord i overført betydning stammer fra kongemagtens ydre symbol og må betyde den kongen tilkommende magtfulde, behøver ingen nærmere påvisning. Så længe kongens og rigets politiske og geografiske magtområde var identiske begreber, kunde der ikke opstå nogen modsætning mellem kronen og riget; anderledes måtte det blive, når inden for riget andre magter gjorde sig gældende ved kongens side, eller når kongen opnåede besiddelser uden for det gamle danske riges grænser. Hvorledes forholdet i så henseende har været med Valdemar Sejrs store landvindinger i Nordtyskland, hvorledes disses forbindelse med det danske rige er blevet opfattet, ved vi ikke; kun så meget er givet, at de nordtyske lensmænd, som grev Henrik af Schwerin, ikke har indfundet sig til kongens møder med »rigets bedste mænd»¹. Formodentlig har man betegnet deres forhold således, at de ikke lå under riget, men *under rigts krone*, hvis indehaver kongen var.

Efter nederlaget ved Bornhöved 1227 beholdt den danske konge af besiddelser uden for rigets grænser kun to »terras«, Rygen og Estland. I begyndelsen af det følgende århundrede forøgedes kongens herredømme atter uden for riget, da Erik Menved vandt en — ganske vist ret illusorisk — lensoverhøjhed over en stor del af sin oldefader, Valdemar Sejrs »lande«, Mecklenborg og Pommern. Samtidig blev grevskabet Nørrehalland nu betragtet som liggende, ikke under riget, men under kronen (se s. 251).

På denne tid var man forlængst begyndt at anvende dette ord på Danmarks indre forhold. Fra midten af 1200 tallet toges

¹ Når *R. Usinger* (Deutsch-dänische Geschichte 1187—1227) (1863) s. 219) betragter det som »unzweifelhaft«, at de tyske lensmænd har besøgt deres danske lensherres »Hoftage«, navnlig den i 1218, »trotzdem dass wir hierüber keine Nachrichten haben«, gør denne tilføjelse sagen meget »zweifelhaft«. At tre hertuger og lige så mange grever overværede den unge Valdemars kroning i Slesvig 1218, beviser intet m. h. t. »Hoftage«, og i hvert fald har sådanne møder intet at gøre med kongens møder med »meliores regni«.

det dog hyppigere i brug, da kongerne stræbte efter at udvide deres magtfulde ved at indføre begrebet majestætsforbrydelse i retsudøvelsen. Den forordning herom, der tilskrives Christoffer I, gik ud på, at ejendomme, der efter Vederloven fradømtes den skyldige, skulde henlægges, *»til riget og kronen, ikke til kongens privatejendom»* (regno et corone, non patrimonio regis)¹. Det er derfor besynderligt at se hans enke, Margrete Sambiria, i 1263 skøde gods, der for »majestætsforagt«, var konfiskeret fra en vis Skammel Torstenson og inddraget under kronen, videre til biskop Esger af Ribe². Hvordan man nu end ser på Christoffer I's forordning, — den blev jo forøvrigt gentaget senere — fremgår det i hvert fald af dronningens brev, at den nye herremandsklasse, der stod under Vederloven, på en særlig måde har været knyttet til kongen og kronen, og at når dens godser inddroges til kronen på grund af majestætsforbrydelse, blev de ikke indlemmet i kongelevet, der jo var uafhængeligt³.

At man imidlertid også kunde skelne mellem kongen og kronen, ses af de beskyldninger, som Erik Menved 1314 rettede mod de jyske adelsmænd Niels Brock, Johan Pape og Timme Lauridsøn, som på kongens vegne havde befaling til at forhandle med bønderne om en skat, men i stedet havde ophidset dem yderligere, nemlig at adelsmændene havde *»sat dennem selff til dommere imellem os og Kronen»*⁴. Ordene, der kun kendes fra Hvitfeld, er ganske vist ikke helt klare, men må vel betyde, at de tre mænd havde søgt hos bønderne at påvise en modsætning mellem kongens person og hans embede og derved opnået at undergrave den kongelige myndighed. Tilsvarende hører man samtidig en række bisper love kongen, at intet af, hvad man

¹ Geh. Ark. Aarsb. V, 15 (uden år). (gentaget af Erik Menved 1317 ¹⁰/₂: Geh. Ark. Aarsb. V, 45).

² Dipl. Dan., 2. rk., I, nr. 403: 1263 ²⁸/₁₁.

³ Herremændenes tilknytning til kronen fremgår også af Christoffer II's beskyldning mod biskop Tyge af Borglum for at have virket til *kronens* fordærv ved af forføre kongens *»homines»*. (Dipl. Dan., 2. rk. X, nr. 243: 1330 ²²/₉).

⁴ Dipl. Dan., 2. rk. VII, nr. 167: 1314.

vedtog på konciliet i Vienne, skulde blive til skade for »kongen eller kronen« (*regi aut coronæ*)¹.

Endelig møder vi en trehed, bestående af kongen, kronen og riget, i lovsproget. Først i Erik Menveds forordning for Nørrejylland af 1304, hvori han lover at lade dem af »Thords artikler«, som er nødvendige for »os, vor krone og rigets helhed« (*nobis, corone nostre et communitati regni*) bekræfte af det næstkommende Danehof, samt at de breve og privilegier, som kaldes »handfest«, skal stå ved magt, for så vidt de er »gavnlig og nyttige for rigets krone og helhed og ikke strider mod Gud og retten« (*quæ coronæ regni et cummunitati proficua fuerint et utilia, Deo autem et juri non contraria*)². Bestemmelsen gentages i Christoffer II's valghåndfæstning 1320 (§ 37)³, og atter i Valdemar Eriksøns af 1326 (§ 46)⁴, hvori barnekongen desuden lovede at holde alle dem skadesløse, der »for den danske kronens skyld« (*ex parte corone Daciane*) havde pådraget sig fangenskab, tab eller gæld, til hvis betaling »corona regni« var forpligtet.

Det er under Valdemarernes tid, mellem 1157 og 1241, at vi første gang møder den stærke vækst af kongemagten, der giver sig udtryk 1170 i kongefaderen Knud Lavards helgenkroning og kongesønnen Knud (VI.s) kroning til sin faders efterfølger, skønt denne endnu var i live. Denne bestræbelse, at gøre kongestillingen i slægten til det bestående, der er uafhængig af den enkelte konges tilværelse, udtrykkes i ordet »kronen«, »corona«. Medens kongen personlig kan forpligte sig selv (og sine arvinger), men ikke sin efterfølger eller riget, er kronen den upersonlige kongemagt, kongestillingen. Over for den står som den anden store magt i riget kirken, og om det snævre forhold mellem dem på denne tid vidner forskellige udtalelser, som i Valdemar Sejrs bekræftelse af Lundekirkens privilegier 1213, at den også »virker til vor kronens vækst« (*coroneque proficit ad augmentum*)⁵.

¹ Strs. VII, nr. 19: 1313, 17. ell. 20. marts.

² Dipl. Dan., 2. rk. V, nr. 310: 1304 ¹³/₃.

³ Geh. Ark. Aarsberetn. V, 7 ff.

⁴ Stds., 9 ff.

⁵ Repert. I, nr. 77. — Jfr. Valdemar III's brev til Esrom kloster ca.

Kronen har sit særlige økonomiske grundlag, oprindelig kongelevet, senere også ledingspengene¹, retsbøder og mønten, formodentlig også købstadskatterne og tolden. Kronen betegner altså ikke et afgrænset område inden for riget, men en særlig organisme, eller hvad man tre århundreder senere vilde betegne som en »stat«.

Til kronen hører ikke alene det magtområde, som kongen personligt styrer, men også de myndigheder, som har fået deres magt delegeret fra kongen. Dette gælder først og fremmest om ombudsmænd, slotsfogder og lensmænd — indtil enevælden betegnes lenene og birkerne altid som »vore og kronens«; — desuden om justitiarer på rettertinget og de svage spirer til en centraladministration. En særlig stilling til kongen og kronen indtager de to nye stænder, som vokser frem i denne tid. Borgerne stilling på dette punkt oplyses dog først på en senere tid; — ifølge dronning Margretes forordning af 1396 skal bønder og købmænd blive under kongen og kronen; på 1400 tallet taler kongerne om »vore og kronens købstæder«, og vi ser en borger i København for forsømt arbejde på befæstningen forbryde sin gård til kongen og kronen«.

Mere ved vi om herremandsstandens forhold. De almindelige herremænd var edsvorne »homines regis«, men også de fyrstelige lensmænd og den højeste gejstlighed kunde »tage mænd«; i Sønderjylland havde således både kongen og hertugen hver sine mænd². Kongens herremænd skal drage i krig, når han befaler det, mens der til den øvrige befolknings deltagelse kræves vedtagelse på tinge. Til gengæld skal herremændene løskøbes af kronen, hvis de falder i fangenskab i kongens tjeneste. Men samtidig er de mægtigste af standen, »meliores regni«, allerede i 12. årh. medlemmer af kongens råd, og alle herremænd får i løbet af det følgende årh. som de vigtigste medlemmer af

1230, at en sådan handling er »congruum regie majestatus« (Dipl. Arnsmagn. I, 115).

¹ Dipl. Dan., 2. rk. III, nr. 139: 1285 28/5.

² I brev af 28/5 1285 tales om »homines« på Als, som ved »homagium« er bundne til »corone regni Dacie«.

»communitas regni« den besluttende magt på danehofferne, jævnsides de høje gejstlige, der for deres vedkommende jo ikke hører til »corona regni«. Man kan altså tilhøre riget uden at høre til kronen, men ikke stå under kronen uden at være medlem af riget.

Danmarks »bilande«, fyrstelenene syd for Ostersoën, opfattedes som stående enten under kronen, eller under kongen personlig. Det første galdt således *Rygen*, hvor Erik Menved 1315 forlenede fyrst Witzlav med slottet og byen Loitz »efter lensretten, som kaldes fanelen, hvorefter han også har modtaget sine øvrige gaver af os, på *vort* riges krones vegne¹. Men det er sjældnere, man i lensbrevene til fyrsterne af Mecklenburg og Pommern nævner kronen; som regel nøjes man med at aflægge ed til sin »dominus«, lensherre, og som hans »homo« love ham tjeneste af lenet². Sprogbrugen er dog enkelte gange vaklende. Erik Menved gav således 1309 tre brødre Podebusk i forbindelse med en fjerde adelsmand ekspektancebrev på forlening med »ørne«, Wittow og Jasmund; til gengæld forpligtede de fire herrer sig til at tjene kongen »og det danske rige« med 10 ryttere samt til at virke for hans *og det danske riges* fremgang og ære³. Tilsvarende lovede fyrst Henrik II af Mecklenburg, da han 1323 forlenedes med Rostock, troskab mod kong Christoffer, hans søn Erik og »Danmarks krone og rige«⁴.

Særlige forhold frembyder blandt kongens udenrigske besiddelser *Estland*. Dette »terra«, der ligesom *Rygen* hørte under kronen, var det eneste, hvor der ikke stod en fyrstelig lensmand under hans overhøjhed. Kongen var — ligesom efter 1460 i Sønderjylland — både sin egen lensmand og sin egen lensherre.

I *Estland* var det danske indslag svagt, men det tyske

¹ Dipl. Dan., 2. rk. VII, nr. 362: 1315 ¹⁹/₄. (Jfr. nr. 303: 1315 ²⁵/₁₀).

² Se t. eks. Dipl. Dan., 2. rk. VII, nr. 264: 1315 ²⁴/₄; nr. 273: 1315 ²⁶/₅; nr. 358: 1316 ca. ²³/₃; VIII, nr. 418: 1322 ²⁷/₅.

³ Dipl. Dan., 2. rk. VI, nr. 207: 1309 ¹⁵/₁₁.

⁴ Stds. IX, nr. 20: 1323 ²¹/₅. — Oen *Femern* hvis tilknytning til Sønderjylland i tidens løb var blevet svækket, forpligtede sig 1320 »ad adhaerendum perpetuo corone regni Dacie« (stds. VIII, nr. 306: 1320 ⁶/₁₂).

stærkt. Kongen havde en hovedsmand på Reval slot, biskoppen var som regel dansk, da han præsenteredes til embedet af kongen, og en lille minoritet indenfor vasallernes og borgernes rækker var dansk. Men den langt overvejende del af godsejerne var indvandrede Tyskere, og de holdt den indfødte landbefolkning i en trykkende afhængighed, ligesom de sad inde med den politiske magt. Stæderne var medlemmer af den tyske Hansa, og deres indbyggere stammede ligeledes for største delen fra Tyskland¹.

Estland var ifølge traktaten i Stensby 1238 overgivet til kong Valdemar Sejv »og hans successorer«², det lå derfor under kronen og var ingen integrerende del af riget. Dets indehaver førte titlen »*dominus Estoniæ*«; fra 1271 »*dux Estoniæ*«. Forholdet mellem vasallerne og deres fjerne herre var som regel godt, fordi han ikke kunde blande sig meget i styrelsen; man møder derfor ingen protest, da Erik Glipping gjorde sin moder, Margrete Sprænghest, til medregent ved at forlene hende med landet, og hun bar 1282 titlen »*domina Estoniæ*«³. Vasallerne skabte sig på deres side en organisation under navnet »*universitas vasallorum in Estonia constituta*«, åbenbart for at kunne optræde med større kraft samlede⁴. De skulde snart få brug for den.

1303 forlenede Erik Menved sin broder Christoffer med Estland, formodentlig for at få denne besværlige unge mand på afstand. Vasallerne ønskede dog det samme med deres lensherre, og de indgik derfor forbund med den tyske orden i Livland m. fl. og bemægtigede sig Estlands slotte og fæstninger. Men de vilde ikke have dette opfattet som et oprør og motiverede deres skridt med, at kongen havde skilt (alienarat) *sine vasaller fra kronen*, hvad han ikke kunde med rette (quod de iure non potuit), da de på arvelig vis var så at sige knyttede fra heden-skabets tid til Danmarks krone (*corone Dacie . . . a paganismo*

¹ Dmks. Riges Hist. II, 293 ff. (Kr. Erslev).

² Bunge, Das Herzogthum Estland (1877), s. 84 ff.

³ Dipl. Dan., 2. rk. III, nr. 21: 1282 ²²/₇ — 1274 siges dog en mand i Estland at have haft et len af »*regnum Danie*« [stds. I, nr. 241].

⁴ Stds. IV, nr. 199: (1296) ¹⁴/₂.

hereditarie ut annexi). De vilde ikke skilles fra Danmarks krone, og de vilde ikke have nogen anden herre end den, der bar denne krone¹. Endelig erklærede de, at de kun havde besat slottene for at sikre landet og til kongens og kronens bedste, ingenlunde for at unddrage dem fra rigets krone². Kongen bøjede sig for modstanden og forlenede i stedet Christoffer med Sønderhalland og Samsø³. Endnu en gang forsøgte en dansk konge at sætte en anden lensherre end sig selv over Estland, nemlig da Christoffer II 1329 afstod Estland til Knud Porse. Det stemmer udmærket med, hvad vi ellers ved om denne konges karakter, at afståelsen fandt sted, ikke to måneder efter at han havde lovet, aldrig at ville afhænde »vort elskede land Estland« fra kronen eller riget (sic!)⁴. Selv om afståelsen til Knud Porse formelt havde karakter af en forlening, betegnes den »som en evig besiddelse«, »idet vi afstår til dem (Kn. Porse og hans sønner) den fulde ejendomsret og besiddelses herredømme«. (*transfentes in eosdem plenum proprietatis ius et possessionis dominium*)⁵. Christoffer II havde imidlertid lige så lidt held med sine separatistiske bestræbelser som sin forgænger. De skulde som bekendt først blive til virkelighed under hans søn og efterfølger, Valdemar Atterdag. Der skal iøvrigt mindes om, at man af dokumentet 1304 ser, at de estniske vasaller betegnede deres statsretlige forhold som »*coronæ ut annexi*« = »som knyttede til kronen«.

Man ser heraf, at medens »kronen« inden for riget betyder en særlig organisation, eller en »stat«, nemlig kongens stat, har det udenrigspolitisk en videre betydning og omfatter mere end riget, nemlig de bilande, hvorover kongemagten havde et særligt herredømme. Til disse to områder, regnum og corona, synes så, navnlig i Nordtyskland, at komme et tredje, nemlig

¹ Dipl. Dan., 2. rk. V, nr. 298: 1304 ²⁵/₂ (den tyske ordens fremstilling).

² Stds. VI, nr. 25: 1306 ²²/₉.

³ Stds., nr. 47: (før 1307 ²²/₁).

⁴ Stds. X, nr. 152: 1329 ²¹/₉.

⁵ Stds. X, nr. 171: 1329 ¹¹/₁₁.

det, hvorover kongen var lensherre, og som kun var forbundne med Danmark gennem ham personlig.

Constitutio Valdemariana må da formentlig fortolkes således, at »unietur« refererer sig til »regno«, og »annectetur« til »corone« (jævnfør den estniske udtryksform), og at den første halvdel af bestemmelsen bør oversættes således:

»Ligeledes skal hertugdømmet Sønderjylland hverken indlemmes i Danmarks rige eller knyttes til Danmarks krone o. s. v.«

Men det står tilbage at undersøge betydningen af ordet »dominus«, der anvendes til forklaring af det foregående, da bestemmelsens sidste halvdel lyder:

»Således at ingen er herre over begge« (d. v. s. Danmark og Sønderjylland).

Lige så lidt, som når talen var om »annectere«, tør man holde sig til den moderne betydning (af »dominus«), da »herre« i så fald vilde betyde den, som sad inde med den faktiske magt i et land. Hvad betyder »dominus« i middelalderlig statsretlig terminologi?

Du Cange¹ oplyser, at med »dominus« forstås, når det anvendes i love og statuter uden tilføjelse, den, der er herre over lenet, i hans forhold til vasallen. Tilføjes »capitalis«, betyder det øverste lensherre; tilføjes »intermedius«, er det den, som står over en lavere lensmand, men under en højere. I Danmark møder vi »dominus« om overlensherren allerede i Valdemar Sejrs titel »dominus Nordalbingiæ¹, og under Erik Menved og Christoffer II bruger de nordtyske lensmænd hyppigt dette ord om deres danske lensherre. Også i Constitutio Vald. må »dominus« betyde »dominus in capite«, da det ellers skulde anvendes i to forskellige betydninger. Den sidste del af bestemmelsen lyder altså:

»Således at ingen er lensherre over begge« (Danmark og Sønderjylland). Dette betød, at Sønderjylland for fremtiden hverken skulde høre under riget eller under kronen, og at det

¹ Glossarium Medii et Infimæ Latinitatis, ed. Henschell (1842), s. 917: Dominus § 86.

¹ Dipl. Dan., 1. rk. V, nr. 10: 1212 ²⁵/₁.

eneste mulige lensforhold, det kunde indtage, var til kongen personlig, altså et lignende som fyrsterne i Mecklenburg og Pommern indtog, med hvilke de holstenske grever stod i intim forbindelse, så at deres stilling var dem velbekendte.

III

Det er fremhævet af Erslev, at paragraffen, således som han tolker den, passede fortræffeligt til den politiske situation, hvortil den henlægges. Er dette rigtigt? Striden med grev Gert og den danske adel, der kostede Christoffer hans trone og satte den unge Valdemar på den, skyldtes for grevens vedkommende, at Christoffer vilde bestride hans ret til at være formynder for sin søsterson Valdemar, og for adelens vedkommende misfornøjelse med rigets styrelse. Intet af disse forhold begrundet artiklens fremkomst. Mere tvivlsomt står det med den begivenhed, der fulgte to måneder efter Valdemars hyldning på Viborg ting 7. juni 1326, nemlig den unge konges forlening til grev Gert af Sønderjylland (15. august)¹. Lensbrevet har en særlig højtidelig karakter, da det bevidnes af syv nordtyske fyrster og otte danske bisper, seks danske stormænd, åbenbart rigsråder, samt »adskillige andre troværdige klerke og lægmænd«; ydermere blev det den følgende dag tiltrådt »på (dane-)hoffets vegne« af 30—40 adelige. Heri forlenede Valdemar sin morbroder og hans lovlige arvinger med »hele« hertugdømmet Jylland efter lensretten som fanelen, uden at der dog tales om nogen krigstjeneste af lenet, og det eneste, kongen forbeholder sig, er »*jus superioris domini seu in feudationis*«, *Hverken »corona« eller »regnum« nævnes altså i brevet.* Hvorledes passer dette lensbrev sammen med Constitutio Valdemariana? Man kan på den ene side pege på, at rigsrådets og danehoffets medvirkning skulde synes overflødige, hvis Sønderjylland allerede i forvejen var løstet både fra rige og krone. På den anden side taler brevets form, der stemmer godt overens med tysk lensret, og som helt undgår de danske begreber »riget« og »kronen«, for,

¹ Antislesvigh. Fragm. II, 65. — Dipl. Dan., 2. rk. IX, nr. 295.

at man har at gøre med en forlening af samme art, som de tidligere kendte af danske konger fra Nordtyskland. Er dette rigtigt, må det siges, at Const. Vald. kun passer til den politiske situation, der forelå umiddelbart *efter* dens fremkomst, men næppe til Erslevs fortolkning.

Men hvor længe har den været anset for gyldig? Allerede 1329 måtte Valdemar Erikson opgive sin kongetrone og nøjes med igen at tiltræde sin gamle stilling som hertug. Ingen bestemmelse ved denne lejlighed er os bekendt om, hvorledes hertugstillingen skulde opfattes. Selv om hertugens politiske holdning i de følgende år var skiftende, endte det dog med, at både han og efter hans død (1364) hans søn, hertug Henrik, deltog i de danske danehoffer, hvilket viser, at Sønderjylland nu af dem anerkendtes som liggende under både kronen og riget. I 1374 betegnede ydermere hertug Henrik Valdemar Atterdag som sin »naturlige arveherre«¹.

Man ser altså, at Const. Vald. var ubrugelig som politisk våben længe før 1424, da Erslev mener, at Holstenerne vilde have brugt den i den store proces, »hvis de havde kendt den«. Men hvorfor blev den opfattet som ugyldig, og hvornår må det være sket? Selv om der ikke kan gives noget bindende svar på disse spørgsmål, kan der dog vist leveres en antydning af, hvor svarene skal søges.

Vi må i den anledning gå til en noget senere tid og til Danmarks andet grænselandskab, det som stødte til vor anden nabo, Sverige. Allerede 1321 havde man fra svensk side vist sine tendenser, da hertuginde Ingeborg på sin umyndige søn Magnus (Smeks) vegne sluttede traktat med hertug Henrik af Mecklenburg om, at denne skulde hjælpe ham til *Skånes* erobring². Der skulde dog gå endnu en halv snes år, før tanken kunde realiseres. 1332, da Skåningerne havde gjort oprør mod grev Johan (den milde), *pantsatte* han Skåne og Blekinge (men ikke Bornholm eller de to nordvestlige herreder af Skåne) for en

¹ Danmarks Riges Hist. II, 355 [Kr. Erslev].

² Rydberg, Sveriges traktater I, 423 f., nr. 200: 1321 ²⁴/₇. (Dipl. Dan., 2. rk. VIII, nr. 358—361).

sum af 34000 mark sølv til kong Magnus, der lod sig hylde af Skåningerne som »*konge af Skåne*«. Troskabseden gjaldt nemlig den svenske kongefamilie og den svenske krone, ikke det svenske rige, og den blev aflagt, skønt Magnus havde anerkendt, at de holstenske grever og en vordende konge af Danmark havde bevaret retten til at genindløse de to landskaber¹.

Dette var tilstanden i 1340, da grev Gert faldt i Randers, og Valdemar Atterdag begyndte sit store arbejde på at genskabe et dansk rige. Formodentlig for at forenkle problemet, *solgte* (ikke: pantsatte) han »*på kronens vegne*« 3. jan. 1341 Skåne og Blekinge (inklusive Sønderhalland og de to herreder, som havde manglet 1332) til kong Magnus for 8000 mark sølv, og ærkebispens og Skåningerne gentog deres hyldest af 1332 til Magnus. Dennes besiddelse måtte nu synes sikker, og afståelsen fra det danske rige definitiv².

Ikke desto mindre kom det to år senere til en ny afståelse, og det er denne som har interesse i forbindelse med Const. Valdemariana. De to konger mødtes 1343 i Varberg, der lå i det grevskab Nørrehalland, som Magnus havde arvet fra sin moder, hertuginde Ingeborg af Norge. Magnus havde i mellemtiden været i krig med Valdemar, og man begyndte derfor med at slutte indbyrdes fred. Derpå gentog Valdemar »*på egne, sine arvingers og den danske kronens vegne*« sin afståelse fra 1341 af Skåne og Blekinge, dog således at han herfor fik yderligere 7000 mark sølv. De skånske landskaber afstodes med samtykke

¹ Dipl. Dan., 2. rk. X, nr. 403: 1332 ⁴/₁₁. Magnus var så glubsk, at han i den følgende tid også søgte at få fast fod vest for Øresund, ja, han ansøgte den avignonske pave Benedikt XII om at få pavelig bekræftelse ikke blot på Skåne, men også på andre dele af det danske rige, som det kunde lykkes ham at »befri« fra dets undertrykkere. Men skønt Magnus fremhævede, at Skåne var »døren og spærringen« (*ionua et clausura*) til hans to andre riger, Sverige og Norge, hvorigennem der kunde tilføjes ham og hans undersætter utallige ulykker, hvis det faldt i fremmede hænder, gav paven ham et høfligt afslag, da det var pavestolens skik, kun at give sådanne bekræftelser efter at have hørt alle interesserede parter i sagen og at have anstillet omhyggelige undersøgelser af dens forhold. (Rydberg II, nr. 204: 1329 ²³/₁).

² Dipl. Dan., 3. rk. I, nr. 129 og 131: 1341 ³/₁.

af kongens råder, »og hele folket og samfundet i dette rige« (*ae totius populi et communitatis regni eiusdem*) og til ydermere sikkerhed skødede Valdemar landskaberne til Magnus til evindelig besiddelse. Men ikke nok hermed. Magnus må have følt grund til mistro mod Valdemar, thi denne måtte endelig give afkald på al ret, »navnlig de love, som siger, at et almindeligt afkald ikke har retsgyldighed, og at kongen kan tilbagekalde de afståelser, som er skete til skade for hans rige og krone, og at et forbehold herimod ikke er nogen hindring«¹ (*specialiter iuribus dicentibus, generalem renunciationem non valere, et regem alienationes factas in præiudicium regni sui et coronæ posse reuocare, prouisione in contrarium facta non obstante*). Vidnerne lovede, at hvis Valdemar handlede herimod »under påskud af den ret, der tilkommer Danmarks riges krone« (*prætextu iuris coronæ regni Daciæ*), skulde de hjælpe Magnus derimod².

Det er unægtelig overraskende at høre, at efter dansk ret skulde både rigets og kronens besiddelser være uafhængelige lige meget, i hvor bindende juridiske former de var blevet afståede; kongen kunde til enhver tid tage dem tilbage, — hvis han for-
måede det. Ganske vist havde de estniske vasaller 1304 begrundet

¹ Dipl. Dan., 3. rk. I, nr. 386 (jfr. nr. 390).

² Valdemar Atterdag vilde ikke have været sin faders søn, hvis han havde overholdt selv sine højtideligste løfter. Men han måtte gore adskillige forgæves forsøg (se Rydberg, Sveriges Traktater II, nr. 296 og 297), før det lykkedes ham at nå sit mål i 1360. Da der i dette år var forhandlinger i gang mellem de to konger i Helsingborg, hvor også en hanseatisk delegation var til stede, sagde Valdemar til den, at »Gud nu havde hjulpet ham til hans *arveland* Skåne«, og et halvt år senere ses han at være i besiddelse af landet. Ordet »arveland« viser det nye syn på sin stilling, helt forskelligt fra det feudale, som kongen havde. Det minder om, at hertug Henrik af Sønderjylland 14 år senere betegner ham som sin »naturlige arveherre« (s. 261). Formodentlig har denne opfattelse sine rødder allerede i det forrige århundrede (se Dipl. Dan., 2. rk. I, nr. 410; jfr. Hist. Tidsskr., 6. rk. VI, 648 ff.), og der findes flere vidnesbyrd om den fra samtiden. Således lovede junker Otto 1333 at skaffe sin svoger, markgreve Ludvig af Brandenburg (g. m. hans søster Margrete) arveret til Danmark, hvis han og broderen Valdemar døde barnløse (Dipl. Dan., 2. rk. XI, nr. 84).

Men der skulle gå endnu 300 år før arvekongedømmet sejrede i Danmark.

deres modstand mod Erik Menveds forlening af Estland til Christoffer med ordene: »*quoad de jure non potuit*«, men dette kunde måske forklares med Estlands særlige stilling til riget. Mere grund er der til at anføre, at da Christoffer II 1330, efter igen at have tiltrådt stillingen som dansk konge, forlenede grev Gert arveligt med Fyn, dog mod en lenspligt på 50 ryttere, erklæres i lensbrevet den regel for ikke-gældende, »at kronens godser ingenlunde kan skilles fra Danmarks rige« (*quod bona coronæ de regno Dacie possint minime alienari*)¹. At kronens godser, kongelevet, var uafhængelige, naturligvis for at underholdet til kongen og hans hof ikke efterhånden skulde formindskes, er allerede påpeget. Er denne retsregel i tidens løb blevet udstrakt til også at gælde for landsdele, der altså heller ikke kunde afstås på definitiv måde? Eller er ikke snarere den opfattelse, at selve folket besad en slags overejendomsret til riget, så at dettes dele ikke kunde afstås til et andet rige, ældgammel og vistnok almeneuropæisk? I hvert fald møder vi den både i England og Frankrig under middelalderen². Sidstnævnte sted træffer vi den sidste gang ved freden i Madrid 1526, da Frants I tog hemmeligt forbehold mod de landafståelser, som han stod i begreb med at gøre.

Vi møder vistnok bestemmelsen herhjemme første gang under Valdemar Atterdag, men formodentlig er den meget ældre, sikkert ældre end *Constitutio Valdemariana*. Da denne fremkom 1326, formodentlig i skikkelse af en særlig »håndfæstning«, givet til grev Gert af Valdemar Erikson (og de oprørske danske rigsråder?), udførtes den i praksis gennem lensbrevet til greven. Imidlertid blev stemningen mod fremmedherredømmet hurtigt så fjendtlig, at man kaldte Christoffer tilbage, og senest under Valdemar Atterdag viser de sønderjydske hertugers deltagelse i rigsstyrelsen utvetydigt, at Sønderjylland nu igen — som før 1326 — både nord og syd for Kongeåen betragtedes som et len, ikke blot af kronen, men også af riget. Hvorfor de holstenske grever ikke fremlagde *Constitutio Valdemariana* under kejser-

¹ Dipl. Dan., 2. rk. X, nr. 200: 1330 ²⁵/₂.

² Velvillig meddelelse af professor *Stig Juul*.

processen 1424, er ikke godt for os at vide; men havde de gjort det, vilde det fra modpartens side med lethed kunne påvises, at den for længst var sat ud af kraft. Det er dog sandsynligt, at den i den følgende tid for greverne har været en ønskedrøm, som man kunde håbe på en gang at se virkeliggjort. Det var derfor naturligt, at den sidstlevende af dem, hertug Adolf, i 1448 kunde mene, at lejligheden nu var kommet og benytte den. Dette kan ikke betegnes som noget falskneri fra hans side, men kun som et forsøg på at give paragrafen en ny livskraft og gyldighed.

Erslev mente, at der kun fandtes to muligheder: Enten måtte Constitutio Valdemariana være ægte eller et falskneri. Imidlertid dækker begrebet »ægte« over flere muligheder: Gyldig eller ugyldig. Den berømte bestemmelse kan have været gyldig ved sin opståen, men — mere eller mindre hurtigt derefter — have mistet sin gyldighed.

Kr. Erslev udtalte sig selv om sin tolkning af Constitutio Valdemariana med megen forsigtighed, og det vilde sømme sig dårligt for hans elev at stille sig anderledes til, hvad der her er fremført. Jeg har forsøgt at nå nogle skridt videre mod gådens løsning ved at *analysere de statsrelle begreber, som middelalderen benyttede*. Erslev pegede også på de store fremskridt, som den historiske forskning og teknik havde gjort siden Werlauffs dage, og tilsvarende er det også billigt at fremhæve de fremskridt, som er sket siden 1896. Nævnes skal blot, at vi nu besidder et så uvurderligt hjælpemiddel som det nye *Diplomatarium Danicum*, der bygger på hele den moderne teknik. Skjules kan det dog ikke, at Erslev, der hørte til Københavns Universitets store lærerskikkelser ved århundredskiftet, som forsker var en noget hastig arbejder, og selv om hans resultater ved fremkomsten syntes urokkelige, har det — f. eks. ved 1721 — vist sig, at man kunde grave nogle spadestik dybere. Dette gør ikke noget skår i hans skelsættende betydning for eftertiden som historisk forsker; den må give Sven Aggesøn ret, når han siger, at efterkommerne er »dværge, der står på skuldrene af kæmper« (nani super humeros gigantum). Det samme gælder vel i endnu højere grad om historiens forskere.

Zusammenfassung.

Kr. Erslevs Abhandlung in *Historisk Tidsskrift* 1896 über »die sogenannte *Constitutio Valdemariana*« suchte die Echtheit der Bestimmung zu beweisen, die zwischen dänischen und schleswig-holsteinischen Historikern so umstritten gewesen ist. Nicht nur behauptete Erslev, dass der Revers aus 1448 von Christian (I) an Herzog Adolf von Schleswig, in dem der Paragraph aufgenommen ist, unanfechtbar sei, sondern er meinte auch, dass der Paragraph selbst, der in der Urschrift verloren gegangen ist, echt sein müsse, weil er nach seinem Inhalt mit den Verhältnissen in seinem Datierungsjahr 1326 und nach seiner Form mit der Wahlhandfeste, wovon er – dessen Meinung nach – ein Glied war, gut übereinstimmte. Dass *Constitutio Valdemariana* in der Zeit zwischen 1326 und 1448 niemals erwähnt wird, erläuterte Erslev damit, dass sie als Teil der Wahlhandfeste eines dänischen Königs den holsteinischen Grafen bis zu Adolfs Zeit unzugänglich sei. Dieser müsse sie kennen gelernt haben, weil er im Gegensatz zu seinen Vorgängern in einem freundschaftlichen Verhältnis zu Dänemark stände. Wollte man diese Erläuterung nicht gutheissen, müsste man eine Fälschung von Adolfs Seite postulieren. Dieses stritte aber wider alles, was man von seinem Charakter wusste.

Die vorliegende Untersuchung ist den Weg gegangen, zunächst die in *Const. Vald.* angewendeten staatsrechtlichen Begriffe von der feudalen Terminologie des Mittelalters aus zu definieren.

Eine solche Definition hatte Erslev nicht vorgenommen. Von ihm wurden Wörter wie »Krone« oder »annektieren« in der modernen ausfliessenden Bedeutung angewendet. Für das Mittelalter war dagegen »das Reich« ein von alters her fester Begriff, und dessen Lehnmänner waren Herzöge von Schleswig, Laaland-Falster und Nörrehalland, während »die Krone« die später erworbenen Besitzungen wie Rügen und Estland umfasste, und der König endlich als Lehnsherr in einem noch loseren Verhältnis zu seinen persönlichen Vasallen in Mecklenburg und Pommern stand. Während »unire« die vollständige Einverleibung in ein Land bezeichnete, war »annectieren« (wie das Beispiel von Estland es zeigt) die Bezeichnung einer loseren Anknüpfung und zwar an die königliche Familie als Inhaberin der Krone. Schliesslich bezeichnet »dominius« den Lehnsherrn in seinem Verhältnis zu dem Vasall. *Const. Vald.* verbietet also die Vereinigung Südjütlands mit dem Reich und dessen Anknüpfung an die Krone, aber nicht, dass der König als Lehnsherr den schleswigschen Herzog unter sich in derselben Stellung wie seine norddeutschen Vasallen haben konnte.

Const. Vald. ist insofern in guter Übereinstimmung mit der damaligen Zeit, so wie diese in dem Lehnbrief des Grafen Gert vom 15. August 1326 auf das Herzogtum hervortritt, da dieser weder das Reich noch die Krone als der Übergeordnete des Grafen erwähnt. Sie hat jedoch kaum ihren Platz in der Wahlhandfeste von 1326 gehabt, sondern in einer besonderen, jetzt unbekanntem Urkunde, die mehrere Bestimmungen enthalten hat. Der Paragraph widerstritt jedoch der uralten gesetzlichen Regel, dass ein König keinen Teil seines Reiches abtreten konnte, sondern solche Abtretungen widerrufen sollte, falls sie trotzdem stattgefunden hatten. Weil er daneben in Dänemark sehr übel angeschrieben gewesen sein muss, sieht man den schleswigschen Herzog nach wenigen Jahren in seine ursprüngliche Stellung als Lehnsmann unter dem Reiche wiedereintreten. Die Bestimmung war hiermit ausser Kraft gesetzt, und sie wurde nicht von den folgenden Königen erneuert. Dieses stritt jedoch wider das Interesse der holsteinischen Grafen, und es war in noch höherem Grad der Fall, als einer von diesen, Adolf, Belehnung mit Südjütland erreicht. Es ist deshalb zu verstehen, dass er im Jahre 1448 versucht hat, die Bestimmung wiederherzustellen; dieses wurde aber bedeutungslos, da der Paragraph wenige Jahre später von allen Seiten durch die Wahl der schleswig-holsteinischen Ritterschaft 1460 von dem König Christiern I zum Herzog von Schleswig und Grafen von Holstein aufgegeben wurde.

Tillæg

CHRISTIERN I's REVERS 28/6 1448.

Wii Kersten van godes gnaden Greue to Oldenborch vnd Delmenhorst don witlick alle den Jennen, de dessen vnse breff seen ifte horen, (at da der nu efter Kong Christoffers Død gaar det almindelige Rygte, at Rigsraadet i Danmark vil vælge ham til Efterfølger, og da hans Morbroder, Hertug Adolf, arbejder med derpaa, at der skal være Fred og Enighed mellem Riget og Landene, der tidligere hindredes ved Forleningen af Hertugdømmet Slesvig).

So sin uns dallinge uorebracht vnd openbared besegelde breue ok olde handuestinge van Koningk Wolmar vnd des Rükens Raede tho Dennemarken, gheuen vnd beschreuen, als men screff na godes bort Dusent dreihundert in dem sossevndetwintigsten iare ete, de mancht anderen worden imehebben einen Artikel in latine, den wir vus bedudet laten hebben, vnd ludet van Worden to worden, als nascreuen:

Item Ducatus Sunder-Jucie regno et corone Dacie non vnietur nec anneetetur, ita quod vnus sit Dominus vtriusque etc.

(Grev Kristiern lover, hvis han bliver valgt og kronet til Konge af Danmark), so schalen vnd willen wij vnd vnse kindeseruen dessen nord—en Artikel in siner macht vnuorbroken holden vpp dat io twisschen dem Rike to dennemarken vnd dem Hertochdom to Sleswick vnd der Greuesschup to Holsten etc. ewich frede vnd bestanlicheit moghe bliuen, als dat de Hern Koninge vnd Redere des Riikes to dennemarken in uoretiiden begrepen hebben.¹ (Grev Kristiern forseglar dette brev »mid gudem willen und wolberachtem mode« 1448 på Apostlene Peter og Pauls Aften (28. Juni)).

Udskrift:

En breff, dat dat hertichdom Slesvigk nimmer sehal wedherfallen in de Handt des Koniges van Dennemarcken. L. S.

(F. C. Jensen und D. H. Hegewisch: Privilegien der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft (1797) s. 24—28).

¹ Jensen og Hegenwisch oversætter »begrepen«: »abgefast«.